

EXCAVACIONS ARQUEOLÒGIQUES A *BAETULO* DURANT L'ANY 1999. LA PLAÇA DE LA CONSTITUCIÓ

PEPITA PADRÓS I MARTÍ

La ciutat romana de *Baetulo*, que es troba en el subsòl del barri del Dalt de la Vila de Badalona, va ser fundada al segle I a.C., va perdurar fins al segle VI d.C., i ocupava un espai de més de 10 hectàrees. *Baetulo* és un jaciment d'una importància excepcional, ja que va ser una de les primeres fundacions que van portar a terme els romans a la costa mediterrània, i n'hi ha pocs al nostre país que estiguin tan treballats, tan ben conservats i amb tantes possibilitats de tenir zones adequades museogràficament per tal que puguin ser visitables.

La declaració de *Bé d'Interès Cultural Nacional* (BCIN), atorgada per la Generalitat de Catalunya en favor de la ciutat romana de *Baetulo*, confirma definitivament aquesta importància i la situa en el lloc que li correspon. Aquesta catalogació implica l'obligació de realitzar excavacions prèviament a qualsevol tipus d'activitat constructiva, per tal de protegir les restes arqueològiques que puguin aparèixer.

En els darrers mesos, l'espectacular augment de l'activitat constructiva a la nostra ciutat, i més concretament

a la zona del Dalt de la Vila, en el subsòl de la qual es troben les restes de la ciutat romana, ha propiciat un important increment de les excavacions arqueològiques. Des del passat mes de desembre, el Departament d'Arqueologia del Museu de Badalona s'ha ocupat de l'excavació de tres grans solars: un situat a la plaça de la Constitució, un altre al carrer Sant Josep i d'en Rosés i, finalment, un tercer al carrer Lladó, aquest darrer en col·laboració amb el Servei d'Arqueologia de la Generalitat. A més, està previst l'inici d'una altra excavació arqueològica al carrer de les Eres abans de final d'any. En aquest article, presentarem els resultats de les excavacions realitzades en el solar números 10-11 de la plaça de la Constitució.

LES EXCAVACIONS A LA PLAÇA DE LA CONSTITUCIÓ, NÚMEROS 10-11

El mes de juny de l'any passat, el Departament de Llicències d'Obres de l'Ajuntament de Badalona va demanar al Departament d'Arqueologia del Museu de la ciutat, un informe referent a una sol·licitud de llicèn-

cia d'obres majors que afectava el solar situat en els números 10-11 de la plaça de la Constitució de Badalona. En el projecte presentat es preveia la construcció d'un bloc de planta baixa, dues plantes-pis i una planta soterrània per a aparcament.

L'informe realitzat pels tècnics del Museu de Badalona, adreçat a l'Ajuntament de la ciutat, indicava tant la catalogació de BCIN del jaciment, com l'aparició d'estructures romanes en les excavacions realitzades l'any 1983 a la pròpia plaça. Igualment, assenyalava la condició indispensable de realitzar excavacions arqueològiques abans de plantejar cap projecte d'edificació en el solar esmentat, i per tant qüestionava absolutament els temes referents a la fonamentació, planta-pàrquing, etc. del projecte presentat en aquell moment pels promotors i propietaris del solar.

D'acord amb aquest informe, es va decidir l'excavació arqueològica de la totalitat del solar, per tal que els promotors poguessin refer el projecte en cas d'aparició de restes romanes. En aquest sentit, i un cop obtingut el corresponent permís d'excavació de la Direcció General del Patrimoni de la Generalitat, el Departament d'Arqueologia del Museu de Badalona va iniciar les excavacions arqueològiques al solar, amb la col·laboració de Cortijosa, empresa promotora de les obres, que va proporcionar la mà d'obra necessària per portar a terme els treballs.

ANTECEDENTS

La plaça de la Constitució està situada al barri del Dalt de la Vila, en el que seria pràcticament el centre de la ciutat romana. En aquest sector del jaciment ja s'havien realit-

zat excavacions arqueològiques els anys 1983, 1986 i 1990, tant a la pròpia plaça com a diversos habitatges que hi obren.¹ El 1983, arran de les obres de clavegueram i nova pavimentació de la plaça, se'n va excavar la meitat sud i s'hi va trobar el col·lector d'un carrer romà que aniria en sentit muntanya-mar, al qual desguassaven dues clavegueres domèstiques, així com una sèrie de grans murs sens dubte pertanyents a un edifici de tipus públic, que es podria relacionar amb la zona del fòrum, o plaça pública central de la ciutat, que estaria situada en la zona de l'actual carrer del Temple i església de Santa Maria.²

Altres troballes fetes l'any 1983, així com el 1986 i el 1990, varen ser una sèrie d'esquelets enterrats en la terra sense retallar, que es van relacionar amb l'epidèmia de pesta que assolà Badalona al segle XIV, moment en què aquesta zona de la ciutat devia estar pràcticament deshabitada, i sis tombes antropomorfes que es van interpretar com a pertanyents a una zona de necròpolis medieval, datable en els segles IX-X, que existiria a l'entorn de l'església de Santa Maria.³

Finalment, també hem de mencionar que l'any 1959 Josep Maria Cuyàs hi havia realitzat diverses prospeccions, en les quals va trobar restes de diversos murs, clavegueres, etc., així com abundant material ceràmic.⁴

L'EXCAVACIÓ DE 1998-1999

Amb aquestes referències prèvies, a mitjan desembre de l'any passat es van iniciar els treballs d'excavació al solar números 10-11 de la plaça, treballs que van finalitzar a mitjan mes de febrer d'enguany. El solar té una extensió de 400 m² i està limitat per la plaça de la Font,

el carrer de la Costa i la plaça de la Constitució, i per una paret mitgera amb la casa número 9 de la plaça. El nivell de circulació del carrer de la Costa es troba en una cota més baixa que el nivell de la plaça de la Constitució, fet pel qual la meitat sud del solar, on les antigues edificacions obrien al carrer de la Costa, havia sofert importants rebaixos de terra en època moderna.

Per tant, i atès que a la meitat sud del solar, per sota les pavimentacions de les edificacions modernes enderrocades, ja apareixien les argiles naturals, es van realitzar una sèrie de rases amb màquina, amb resultats totalment negatius pel que fa a l'aparició de restes romanes, per la qual cosa es va anar rebaixant tot aquest sector del solar sense que hi aparegués cap rastre de nivell o estructura arqueològica. Tan sols es van poder documentar un parell de fosses sèptiques corresponents a les edificacions modernes enderrocades.

La situació era diferent a la meitat nord del solar, ja que les cases sempre havien obert a la plaça de la Constitució, és a dir, a una cota més alta. Tot i que els nivells estaven molt arrasats, es van documentar diverses estructures, les més antigues d'època romana, i d'altres més modernes. Aquests elements més moderns que s'han trobat, deixant de banda les fonamentacions de les cases enderrocades, són diversos pous negres i fosses sèptiques que han perforat el solar al llarg dels segles en què aquest ha estat habitat. També es van trobar dos hipogeu –túnels excavats a l'argila natural–, molt freqüents al barri del Dalt de la Vila, dels quals fins al moment no coneixem ni la cronologia ni la funcionalitat, tot i que sabem que sens dubte són posteriors a l'època romana. Un dels hipogeu té el seu inici pràcticament al final del

Crani d'un dels enterraments localitzats, possiblement del segle XIV, ennegrit a causa de la proximitat d'un pou negre.

solar, en direcció a la plaça de la Constitució. Se'n conserva un tram d'aproximadament 7 m ja sota la plaça, amb un pendent molt pronunciat en direcció a la pròpia plaça, i més endavant està cegat intencionadament. L'altre hipogeu, que també va cap a la plaça de la Constitució, està situat més al centre del solar, i està adossat a una estructura romana que comentarem més endavant. Se'n conserven 5 graons per baixar-hi, i un petit tram de 6 m, ja que més endavant està enfonsat. Notícies proporcionades per diversos veïns de la plaça certifiquen l'existència d'hipogeu en altres cases de la zona.

Igualment posteriors a l'època romana, es van trobar cinc enterraments, dels quals tan sols un es conservava pràcticament sencer, adossat també a l'estructura romana que hem mencionat. Un altre, al seu costat, havia estat malmès en fer un dipòsit, que alhora estava trencat per un pou negre, i tan sols se'n conservava el crani. Quant als altres tres, es trobaven en molt mal estat, ja

que havien estat trencats en fer-se les cases. Desconeixem la cronologia d'aquests cinc enterraments, ja que no tenen cap mena d'aixovar ni material que s'hi pugui relacionar. L'únic punt de referència seria el conjunt d'enterraments localitzats en les excavacions realitzades el 1983 a la plaça de la Constitució, que ja hem mencionat, i que es podrien relacionar amb l'epidèmia de pesta del segle XIV, tot i que és una dada que s'haurà de precisar.

Finalment, altres troballes d'època moderna efectuades en el solar, han estat una sèrie de dipòsits i una pedra treballada, pertanyent a una premsa d'oli, que sens dubte s'hi ha de relacionar. Novament ens trobem amb l'absència absoluta de dades que permetin datar aquest conjunt, ja que tots els elements estaven encaixats en la terra verge, i a més, els dipòsits havien estat reutilitzats com a fosses sèptiques.

FASE D'OCUPACIÓ ROMANA

Quant a la fase d'ocupació romana, recordem que la meitat sud del solar havia estat rebaixada i tan sols hi havia terra verge. A la meitat nord, és a dir, a tocar la plaça de la Constitució, on han sortit tots els elements moderns posteriors a l'època romana descrits en els paràgrafs anteriors, s'han localitzat també tres sectors amb restes romanes. En el sector situat a la cantonada de la plaça de la Constitució amb la plaça de la Font, es detectaren les restes d'un paviment molt malmès, que en part reposava sobre la terra verge, i en part sobre un nivell amb abundant material ceràmic, bàsicament àmfora Pascual I i teula, nivell que reomplia un tall fet intencionadament en la terra verge, no sabem amb quina finalitat.

En el sector proper a la casa número 9 de la plaça, va aparèixer un tram de 6,60 m d'un col·lector pertanyent a un *cardo* –carrer en sentit muntanya-mar–, del qual ja es coneixia un altre tram trobat l'any 1983 sota la plaça. També es va poder documentar part del paviment d'aquest carrer, però molt malmès. La claveguera tenia els

Claveguera romana pertanyent a un carrer en sentit muntanya/mar (*cardo*). A la part dreta de la fotografia s'aprecia un petit canal que hi desguassava.

Vista general del solar amb la gran estructura romana al centre.

murs fets amb pedra, encaixats en la terra verge, el fons era de *tegulae*, i estava coberta amb lloses de pedra. Va estar en funcionament fins a mitjan segle II d.C., moment en què es va deixar d'utilitzar i es va anar omplint de terra i restes que s'hi devien llençar. Entre aquestes restes, en destaca una per la seva singularitat: es tracta d'una espasa de ferro, en molt bon estat de conservació, que va aparèixer pràcticament sencera.

A l'est del *cardo*, i obrint-hi, es va documentar una estructura de grans dimensions, de la qual tan sols es conservava el paviment i la fonamentació. Aquesta fonamentació està feta en *opus caementicium*, el que avui dia anomenaríem un «encofrat», mesura 7 m de llargada per 6 m

d'amplada, té una fondària d'1,50 m, i està totalment encaixada en la terra verge, és a dir, en les argiles naturals. La part central de la fonamentació està ocupada per dos paviments superposats. El de sota és un paviment d'*opus signinum*, que és un tipus de paviment fet amb pedres petites i fragments ceràmics lligats amb morter de calç i sorra, sobre un llit de còdols de riu. Per sobre, es conserven les restes de la preparació d'una altra pavimentació que no s'ha conservat, i que seria de grans lloses de marbre. De la preparació es conserva l'argamassa de base i els daus de marbre utilitzats per anivellar la nova pavimentació.⁵ Al seu voltant, i a uns 0,30 m més baixes, es conserven les empremtes dels blocs de pedra que formarien els murs: el de la façana principal tindria una amplada de quatre filades, i els altres tres, tan sols d'una filada. Aquests blocs de pedra eren regulars, ben treballats i responien a una modulació predeterminada.

Mur lateral de la fonamentació de l'estructura romana, amb més d'1,50 m de fondària.

Empremtes dels blocs de pedra que formarien els murs laterals de l'estructura romana.

Quant a la cronologia d'aquesta estructura, tot i que no s'hi han trobat ceràmiques associades que ens permetin donar-ne una datació segura, el tipus de paviment amb una preparació de plaques de marbre irregularment disposades ens indica l'època de l'emperador August, ja que és una característica constructiva freqüent en aquest moment. Per tant, a l'espera de fer-ne un estudi més aprofundit, podríem pensar en aquesta cronologia de final del segle I a.C./inici del segle I d.C., és a dir, el canvi d'era, per a la segona fase de pavimentació d'aquest edifici.

La grandiositat d'aquesta fonamentació –42 m² en planta amb una fondària d'1,50 m– ens indica de forma clara que estem davant una gran construcció pública, la funcionalitat de la qual desconeixem de moment, tot i que sens dubte hem de pensar en un edifici del tipus monument honorífic, que es trobaria molt proper al fòrum de la ciutat. És ben possible que aquest monument s'hagi de relacionar amb un altre edifici públic situat enfront d'ell, a l'altra banda del carrer romà, i del qual de moment tan sols coneixem un gran bloc d'*opus caementicium* caigut, que en desprendre's va provocar el trencament del paviment del *cardo*.

D'aquest altre edifici públic, que estaria situat sota la casa número 9 de la plaça de la Constitució, el carrer Sant Antoni i les cases que hi obren, no en tenim cap dada. No obstant això, volem mencionar el fet que, analitzant l'actual plànol topogràfic del barri del Dalt de la Vila, hem detectat en l'espai delimitat pels carrers de la Costa, de les Eres i la plaça de la Constitució, un conjunt de cases que segueixen una forma curvilínia, que respon sens dubte a la fossilització d'una empremta semicircular que indica la preexistència d'una estructura d'aques-

Blocs d'*opus caementicium*, pertanyents a un edifici que estaria situat a l'altra banda del carrer romà.

tes característiques, creiem que d'època romana, en aquesta zona tan propera al fòrum de la ciutat. Sobre aquesta estructura s'assentarien les noves construccions, parets de cases, d'horts, etc., que seguirien perfectament la forma semicircular anterior. Aquesta empremta documentaria una construcció en forma d'hemicicle, de ben segur un edifici de tipus públic. Potser un petit teatre?

CONCLUSIONS

La primera conclusió que es va desprendre dels resultats de l'excavació arqueològica realitzada en aquest solar, va ser que la construcció d'una planta soterrània destinada en la seva totalitat a aparcament era absolutament inviable, ja que la meitat nord del solar estava

ocupada per diverses estructures d'època romana, que sortien a nivell de cota d'ús d'aquest soterrani.

D'acord amb la importància, la monumentalitat i el bon estat de conservació de les restes romanes documentades en aquest solar, i essent evident que no es podien destruir, sinó que s'havien de conservar, es va plantejar al promotor de l'obra, l'empresa Cortijosa, SA, la possibilitat d'integrar aquestes estructures romanes dins la nova edificació. L'empresa promotora va recollir el suggeriment, i els arquitectes autors del projecte, Antoni Poch i Jordi Moliné, van modificar-lo de tal manera que la planta soterrània serà utilitzada com a pàrquing en una part, i en la resta quedaran visibles l'estructura i la claveguera romanes, que no tan sols queden salvades sinó que també seran visitables. La construcció romana serà visible des de l'aparcament i, quant a la claveguera, la seva ubicació a l'extrem nord-oest del solar permetrà que, des del vestíbul d'entrada a l'edifici d'habitatges, i a través d'un vidre, es pugui veure en la seva totalitat. També es podrà veure des de la plaça de la Constitució, a través d'una pastilla de vidre que, amb l'amplada de la claveguera i trencant la façana, permetrà la seva contemplació.

Amb aquesta solució s'ha aconseguit no tan sols la conservació de les restes romanes, d'altra banda inqüestionable, sinó també el fet que puguin ser visitables i es puguin incorporar al circuit de visita de diversos elements –termes públiques sota el Museu, casa romana al carrer Lladó, zona comercial propera al fòrum en el subsòl de la plaça Font i Cussó, edifici públic a l'església de Santa Maria, conducte d'aigües al carrer Pujol, etc.– de la ciutat romana de *Baetulo*.

Notes:

¹. Aquilué, J.; Padrós, P. *Memòria de l'excavació arqueològica d'urgència a la plaça de la Constitució*, Badalona, 1983 [inèdit].

Comas, M.; Padrós, P.; Puerta, C. *Memòria de l'excavació arqueològica d'urgència a la plaça de la Constitució número 4*. Badalona, 1986 [inèdit].

Carreras, N.; Gurri, E.; Padrós, P. *Memòria de l'excavació arqueològica d'urgència a la plaça de la Constitució número 5*. Badalona, 1990 [inèdit].

². Aquilué, J. "Cerámicas africanas de *Baetulo* (Badalona)". *Hispania Tarraconensis*. Londres, 1987, p. 72-80.

Padrós i Martí, P. *Baetulo, arqueologia urbana. 1975-1985*. Badalona, 1985, p. 39-42.

³. Rosàs, J. "Badalona, sepultures antropomorfes". A *Catalunya Romànica. Vol. XX. El Barcelonès, el Baix Llobregat i el Maresme*. Barcelona, 1992, p. 140-141.

⁴. Cuyàs Tolosa, J.M. *Història de Badalona. Vol. III. Badalona romana i visigòtica*. Badalona, 1977, p. 146-147.

⁵. Vegeu un exemple idèntic a Dupré, X. *et alii. Excavaciones arqueológicas en Tusculum. Informe de la campaña de 1997*. Roma, 1999, p. 91-92.